

Preek gehouden op 14 november 2021
in de Westerkerk Amsterdam
Exodus 3:1-15 Marcus 12:37-13:2
door ds. Herman Koetsveld

'De kinderen van Israël zuchten vanwege hun slavernij en schreeuwen het uit; hun hulpgeroep klimt vanuit de slavernij op tot God. God hoort hun kermen en God gedenkt zijn verbond met Abraham, met Isaäk en met Jakob. God ziet de kinderen van Israël aan: God heeft er weet van'. Zo klinkt de tekst voordat het verhaal van de ontmoeting van Mozes met de Eeuwige begint. 'God heeft er weet van'.

Wat gebeurt er als God ergens 'weet' van heeft? Wat betekent dat eigenlijk? Maakt dat verschil? Gaan er nu dingen gebeuren die we niet voor mogelijk houden. Bovennatuurlijk ingrijpen? Het ene mirakel na het andere? Wordt er nu van buiten onze wereld in onze werkelijkheid ingegrepen? Eindelijk ingegrepen? We zijn benieuwd. De spanning stijgt. Het wordt ook wel eens tijd, de hoogste tijd zou ik zeggen, want als God niet opschiet, dan is Hij mooi te laat. Dan is het volk van de kaart geveegd vanwege de onderdrukking. Dan heeft de tiran gewonnen. Dan zijn de krachtverhoudingen in de wereld definitief in het voordeel uitgevallen van de machten met het meeste geld en de meeste wapens. Dan is het laatste restje hoop voor de armen en de hongerigen stuk gelopen op de onwrikbare structuren die de rijken als maar verder verrijkt. Dan loopt de temperatuurstijging op de aarde dusdanig uit de hand dat de wereldwijde rampspoed niet meer te overzien is.

Wat gebeurt er, als God er weet van heeft? Waar en hoe begint Hij?

'Mozes is herder geworden'. Niet te geloven, maar zo begint het. Met dit volstrekt zo op het oog nogal onnozele zinnetje. Mozes is herder geworden. De 'Prince of Egypt', van zijn voetstuk gevallen, gevluht naar de woestijn, heeft onderdak gevonden bij een nomadenstam. Loopt nu met schapen en geiten door de woestijn. Wat heet: achterin de woestijn. Je moet wat, zoiets.

'Doet God ertoe?' luidde de vraag van een spannend proefschrift dat ik ooit las. Die vraag is natuurlijk niet van vandaag of gisteren. Alhoewel de vraag wel weer indringend klinkt vanwege alles wat wij weten middels de moderne wetenschap van het bestaan in al zijn facetten. En het blijkt dat we vrijwel alles van onze werkelijkheid in beeld hebben. Van ons DNA tot de kleinste deeltjes van de materie, van onwrikbare wetmatigheden tot en met de verste sterrenstelsels miljoenen lichtjaren hier vandaan.

En in onze beschrijvingen van dat alles blijken we God in het geheel niet nodig te hebben. Doet God er dan nog toe? Maakt het verschil als Hij weet zou hebben van hoe onze wereld kraakt in al zijn voegen? Van vrijdagmiddag tot gistermiddag nam onze kerkenraad de tijd voor bezinning, gesprek, reflectie. En we spraken over dit tekstdeel en dus kwam deze kernvraag van het geloof in al zijn scherpte natuurlijk aan de orde. Hoe verhoudt de Eeuwige zich tot het kwade in al zijn gedaantes: in ons persoonlijk leven, in de grote drama's van de geschiedenis?

God heeft er weet van. Want zo kan het niet langer. Maar dan gaat er een verhaal verteld worden van een mens. Nota bene eentje die dus fors van zijn voetstuk is gevallen. Van paleisbewoner naar zwervende nomade. Geen heerser, maar herder moet hij worden. Hij moet leren om de dieren van voedsel en water te voorzien in de woestijn, om later mensen door de dreigende leegte te kunnen leiden naar een nieuwe toekomst. Als de Ene weet heeft, als het zo niet langer kan, dan begint de verandering met de verandering van een mens, in een mens, met een mens. Een mens als jij en ik. Wie had dat gedacht?

Mozes komt aan bij de berg van God, de Horeb in de Sinaiwoestijn. We zullen later nog veel van deze plaats gaan horen. De plek waar tien woorden zullen worden opgetekend die heel het menselijk bestaan richting geven. De plek ook waar mensen toch liever hun vertrouwen blijken te willen stellen in de verbeelde seksuele kracht van een stierkalf. De plek waar de wanhopige profeet Elia de Ene ontmoet in het suizen van een zachte koelte en de stem verstaat die hem weer op weg doet gaan.

'Dan laat zich aan hem zien: de engel van de Ene in een vuurvlam uit het midden van de Sinaïdoorn. Hij ziet het aan: ziedaar, de Sinaïdoorn gloeit in het vuur, maar de Sinaïdoorn wordt niet verteerd!' Wat een treurigheid storten de uitleggers van deze passage over ons heen. De orthodoxe school wil ons overtuigen van het wonder dat hier gebeurt. Wel vuur, geen vertering. Het 'bovennatuurlijke' van God maar weer onderstreept. Niet dat wij zelf zoiets nu ooit mee zullen maken, maar we moeten maar geloven dat vroeger zulke dingen wel gebeurden. Geloven als versmalling van denken dat dat ooit gebeurde. Wat we er nu mee moeten blijft volledig in de lucht hangen.

De 'liberale' school maakt het evenwel nog bonter. Zij gaan het voor ons begrijpelijk maken. Een laagstaande zon spiegelend in de blaadjes van de struik als een variant van de fata morgana. Een ander meent dat we wellicht met een elektrische geladenheid van de wolken om de berg van doen hebben. Oftewel, die domme bijbelschrijvers wisten nog niet wat wij wel weten van dit soort natuurverschijnselen anders hadden ze dit zo nooit doorverteld. Wat een oppervlakkigheid. Wat een angst voor wat hier tot symbool wordt gesteld.

De doornstruik, de minste van de bomen, een naargeestig prikding waar je niets aan hebt: geen vruchten, geen hout, geen bouw materiaal. Maar zie, de Ene neemt er bezit van, maar de doornstruik verteert niet. Mozes, een bange gevallen man, gevluht voor wie hij zou moeten worden. Nutteloos, doelloos, vruchteloos, met een zelfbeeld dat niet kleiner kan: hij is nergens meer goed voor. Maar wat hier verhaald wordt: de Ene zal bezit van hem nemen en hij zal niet ten gronde gaan.

Integendeel. Begrijp je, dat hier iets verteld wordt wat nu wel degelijk gebeurt? Of gebeuren kan? Met jou en mij ook?

'Mozes wijkt van zijn weg af'. Er moet immers een andere weg worden ingeslagen. Wat een prachtige vertaling. Telkens staat er het werkwoord 'zien'. De engel van de Ene laat zich zien. Mozes ziet het aan. En nog een keer zijn voornemen: nu ga ik het zien, dit grootse gezicht. En dan ziet de Ene, dat Mozes van zijn weg is afgeweken om te zien.

Mozes en de Ene: beiden zien. Wat nu verder verteld wordt, is ook zo intens, zo in één beweging, dat je telkens afvraagt: wie is er nu nog aan het woord, om wie gaat het nu eigenlijk? En dat is precies de bedoeling van de verteller: die samensmelting van de Ene die weet, die bezit van mensen neemt, hen aanvuurt, hen doet opstaan, hen moed geeft en de hoop doet herleven, die mensen herder durft te laten zijn, maar hen niet verteerd. Die niet groter is, niet krachtiger is, niet overweldigender is dan het mensenhart aan kan.

Wat gebeurt er als God weet? Hij ziet en roept aan. Zijn naam: Mozes, Mozes. Jouw naam klinkt. Telkens weer. Aangeroepene, aangesprokene, dat ben je. Dat verandert jou, die aanroep. Het maakt jou tot een wezen dat antwoordt. Jij die antwoorden moet. Die daarmee tot een ver-antwoord-elijk mens wordt. 'Hier ben ik'. Dat is voorlopig voldoende. Hier ben ik. Ontvankelijkheid. Openheid. Nieuwsgierigheid misschien ook wel.

De stem zegt: doe je schoenen maar van je voeten. Heilige grond is dit. Oftewel: ja mag antwoorden in je kwetsbaarheid. Je hoeft niets op te houden, niets aan te houden. Als de Ene je aanspreekt, dan is alle verhulling, alle toedekking, alle imago, alle versluiting niet meer aan de orde. Dan gaat het alleen nog maar over wie je werkelijk bent. Jij, jouw naam, je geschiedenis. Je angsten en je falen, je vluchten en verdwalen, je verlangen en je hoop. Heilige grond. Grond om op te staan.

De stem zegt: 'ik ben de God van je vader, God van Abraham, de God van Isaäk en de God van Jakob'. Namen. Drie namen die elk staan voor een generatie. Dat is precies wat wij kunnen overzien: drie generaties, meer hoeft niet, meer kan ook niet. Drie namen. Nou niet bepaald heiligen. Maar mensen van vlees en bloed. Mensen met moed en met ongekende stommiteiten. Mensen met vertrouwen en

met angst. Mensen die vallen en die opstaan. Zulke mensen, daar ben ik de God van, zegt de stem.

Het is precies dit 'argument', dat Jezus veel later gebruikt in zijn discussie met de Sadduceeën die menen dat Gods zien niet verder reikt dan de grenzen van de dood. Jezus bewijst de opstanding niet. Hij komt niet met garanties. Hij schetst geen plaatje van hoe prachtig het er wellicht allemaal wel niet uit zal zien. Alleen precies dit: staat er niet geschreven dat de Ene de God is van Abraham, van Isaak en van Jakob? God is geen God van doden, maar van levenden. Daarom klinkt straks ook een naam en zullen er volgende week meerdere namen genoemd worden.

En jouw naam genoemd, met alles wat daarin meekomt: dat je een gewild mens bent. Geen toevalstreffer, geen product, geen optelsom van biologische en sociologische omstandigheden. Maar jouw naam ingebed in de werkelijkheid van de Eeuwige die ziet en hoort en dan aanspreekt. Daarom dat vertrouwen dat niets verloren gaat, zelfs niet door de dood heen.

Maar nu wordt Mozes bang om te zien. Hij verbergt zijn gezicht. Komt het nu allemaal te dichtbij? Als die namen zijn genoemd? Als God een mensengod blijkt te zijn? Mozes wil, Mozes moet wegstijgen. Niet zien. Dat is wat telkens gebeurt. 'Dan zegt de Ene: gezien, gezien heb ik de onderdrukking van mijn gemeente in Egypte, hun schreeuwen voor het aanschijn van hun drijvers heb ik gehoord.' Mozes ziet niet meer, maar het zien van de Ene wordt nu verdubbeld: 'gezien, gezien heb ik'. Stel je voor, als er niet meer gezien zou worden? Na het zien is er de beweging. 'Ik daal af' om te redden. Om de verdrukten te doen 'opklimmen'. Mooi he? God die afdaalt, die stem wordt, die beweging wordt, die vuur wordt, die licht wordt, die verlangen wordt, kortom, die mens wordt. In Jezus wordt dit nogmaals en zo nog indringender verteld. Alleen zijn naam al: Jeshoea: Hij die redt. 'Ik ga redden' zegt God. Maar Mozes moet gaan. Ik daal af, zegt God. Maar Mozes moet zijn volk helpen opklimmen. Hoe haalt God het in het hoofd om mensen als Mozes aan te spreken? Waarom ik? Waarom wij?

Wat stellen wij voor? Daar kunnen wij toch niets aan doen? Die grote machten, die macro-economische structuren, die verankerde verhoudingen. Die noodzakelijke energietransitie. Die duurzame levensstijl. Daar kan ik toch onmogelijk verandering in brengen? Dat kunt u toch niet menen? Ik voel me nu toch werkelijk overvraagd. Het schuurt nogal om van binnenuit om te zingen 'Neem mijn leven, Heer'.

Mozes' antwoord komt ons bekend voor: wie ben ik? Onze tegenwerping bij uitstek: wie ben ik? Grotere zonde dan de hoogmoed, is die van het uitroepen van je nietigheid. Ik ben niets, ik kan niets, mij moet je niet hebben, ik stel niks voor. Niet zien, om niet gezien te hoeven worden. Niet horen, om niet te hoeven antwoorden. Wie ben ik? Je kunt beter een ander vragen. Bescheidenheid is niet zelden de

geaccepteerde dekmantel van de angst. Of van het wegkijken. Of van de weigering te antwoorden.

'Maar God zegt: omdat ik met jou zal zijn'. Hoe dan? Waar dan? Waar merk ik dat dan aan? Hoe weet ik dat dan zeker? Heeft u niet wat keiharde garanties voor me? 'Ik zal met jou zijn'. Met deze woorden moet Mozes het doen. De woorden van intense verbondenheid, van samen op weg, van Gij en ik, van aanspraak en antwoord, van aansporing en op pad gaan, dat moet voldoende zijn. Zo ben jij mens, zo ben jij een gezondene, zo zul je herder zijn.

Maar nog is het Mozes niet genoeg. Als ik aankom bij de kinderen van Israël, dan moet ik toch meer kunnen zeggen, dan moet ik toch klip en klaar kunnen aantonen namens wie of wat ik spreek? Dan moeten mijn woorden toch gelegitimeerd zijn? Ik moet toch bewijzen in handen hebben als ik zeg van Godswege woorden van bevrijding te spreken? Wie zal me anders geloven? Wat moet ik zeggen als ze me vragen: hoe is zijn naam?

Wat moet ik antwoorden op de vraag: doet God er eigenlijk wel toe? Wat moet ik antwoorden op de 'vondst' van onze cultuur dat God een projectie is van onze verlangens en dat de God van de traditie morsdood is? Wat moet ik zeggen als ze menen dat er wel 'iets zal zijn', maar dat je daar verder toch niets aan hebt? Wie is Hij/Zij? Wat is de naam?

Gemeente van Christus, nu zijn we aangekomen in het hart van de Thora. De tekst staat gegraveerd in de voet van het Brandende Braambos. De grond waarop wij staan is heilig. Wij naderen om te zien hoe het vuur brandt, maar niet verteert. We willen zien, maar bedekken ook ons gezicht. We ervaren onze angst, maar we weten ook van ons verlangen. We dromen het grote visioen van morgen, maar ervaren onszelf als te klein om daarnaar op weg te gaan. Wat wordt ons aangezegd, wat of wie zal ons in beweging brengen? Wie kan ons vertrouwen zo aanraken dat we het avontuur van het leven aangaan, de weg van het vertrouwen inslaan? Wat is zijn naam, wat moet ik zeggen?

'Dan zegt God tot Mozes: ik zal er zijn, zoals ik er ben. Hij zegt zó zul je tot de kinderen van Israël zeggen: DIE-ER-ZIJN-ZAL heeft mij tot u gezonden'. Het wordt nog een keer herhaalt. Een getuigenis dat waar is moet immers twee keer worden uitgesproken. Bovendien is er die toevoeging opnieuw van de namen: 'Dan zegt God nog tot Mozes: zó zul je zeggen tot de kinderen van Israël: DIE-ER-ZIJN-ZAL, de God van uw vaders, God van Abraham, God van Isaäk en God van Jakob heeft mij tot u gezonden: dit is mijn naam voor eeuwig en dit is mijn gedachtenis voor generatie op generatie'.

De Naam van de Eeuwige in één adem genoemd met de namen van drie generaties mensen. Een naam die eigenlijk onvertaalbaar is. Een merkwaardige vervoeging van het werkwoord 'zijn'. Die er zijn zal. De zijnde, Ik ben erbij, Ik zal er zijn, Ik ben die ik ben. Onvertaalbaar die vier letters. Het geheim van heel ons eigen zijn. De grond van alles dat is. Het vuur van leven dat in ons brandt. De stem die ons aanspreekt. Het licht dat ons vooruitwijst. Die stem die ons zendt: die richting, om samen de weg van bevrijding te gaan. Die ziet om ons te doen zien. Die spreekt om ons te doen antwoorden. Die afdaalt om te doen oprichten. Die met ons sterft, om ons te doen herleven.

Ons leven, dat kleine, korte, kwetsbare, bescheiden en vaak zo onbeduidende leven als een dorre vruchteloze doornstruik temidden van die grote wereldgeschiedenis. Maar: 'God heeft er weet van'. En dan is er vuur, dan is er geest die ons in bezit neemt, maar die ons niet verteerd. Daar begint het telkens opnieuw. Een stem. Jouw naam en: 'DIE-ER-ZIJN-ZAL'. Godzijdank. Amen.